

2. Konference zdůrazňuje své usnesení ze dne 18. VI. 1944 o potřebě vytvořit novou vládu nejpozději po osvobození aspoň části území ČSR.

Žádáme, aby byl splněn závazek, že před návratem do vlasti nynější vláda odstoupí a bude vytvořena vláda nová, odpovídající svým programem i složením vůli lidu doma, jakož i únorovému prohlášení presidenta ve Státní radě. Po doplnění vlády z řad domácích činitelů zůstala by v úřadě pouze do rozhodnutí ústředního národního výboru.

3. Soudruhu Laušmanovi se ukládá, aby vstoupil okamžitě při vstupu na osvobozené území² do styku se všemi dělnickými a malozemědělskými organizacemi a funkcionáři, kteří se aktivně zúčastnili boje proti okupantům. Aby jednal ve smyslu zásad přijatých konferencí, zejména pak, aby ze všech sil hájil zásadu co nejširšího a nejhlubšího vlivu národních výborů — jakožto představitelů svrchovanosti lidu — na osvobození a budování státu. Současně se mu ukládá, aby působil k vytvoření jednotného socialistického hnutí.

Dr. Ján Čaplovič, jednatel.

Zd. Fierlinger, Ve službách ČSR, II. díl, Praha 1948, str. 324—325.

[41]

1944, 29. srpen. Moskva. — Zápis o jednání politických poradců čs. vládní delegace s představiteli moskevského vedení KSČ.¹

² Laušman byl členem vládní delegace pro osvobozené území, která přijela 25. 8. 1944 do Moskvy.

¹ Tato porada se konala v hotelu National v Moskvě v bytě F. Uhlíře za předsednictví F. Hály a zúčastnili se jí: Kl. Gottwald, J. Sverma, V. Kopecký, K. Šmidke, J. Valo, F. Hála, B. Laušman a F. Uhlíř, který je též autorem tohoto zápisu společně s F. Hálou.

První porada, již se zúčastnili navíc ještě min. Němec a generálové Viest a Hasal-Nižborský, se konala 27. srpna 1944. Svolal ji velvyslanec Zd. Fierlinger. Hlavním programem této porady byla zpráva K. Šmidkeho o situaci na Slovensku.

Průběh porady z 27. 8. 1944 líčí ve zprávě pro Státní radu v Londýně člen čs. vládní delegace Fr. Uhlíř takto:

„Poslanec Šmidke nás informoval o ustavení SNR jako vrcholného politického orgánu na Slovensku a o vojenské radě, která podléhá Slovenské národní radě a koná přípravy pro ozbrojené povstání na Slovensku. Vojenské radě byli přiděleni dva členové Slovenské národní rady. Už před čtyřmi měsíci, jak pravil Šmidke, bylo rozhodnuto v SNR a ve vojenské radě, že se Slovensko bude bránit se zbraní v ruce, dojde-li k německé okupaci slovenského území. Za tím účelem byl v SNR a VR vypracován podrobný strategický plán, který byl zaslán do Londýna a podle sdělení generála Píky byl Londýnem schválen. Tento plán spočíval především v tom, že má být použito dvou nejlepších slovenských divisí, umístěných v karpatských průsmycích, k zajištění těchto horských přechodů Rudé armádě a koncentrování hlavních vojenských sil na středním Slovensku. Střediskem vojenských operací i politické aktivity měla být Banská Bystrica. Podrobnosti tohoto plánu jistě znáte z referátů delegátů SNR, kteří dleli v Londýně, proto se o něm zmiňovat obšírně nebudu.

Poslanec Šmidke nás dále informoval o tom, že generál Čatloš se před několika týdny rozhodl nabídnouti se k organizování vojenského převratu na Slovensku. Čatloš se rozhodl dáti Moskvě na vědomí svůj úmysl, ale chtěl přitom stále ještě pokračovat v projevech loyality vůči Německu. Dal si zavolat stotníka Staňka, který byl zapojen do odbojové organizace a jeho prostřednictvím dal sdělit své stanovisko Slovenské národní radě, nevěda prý však, komu to vlastně sděluje. Jednalo se mu jen o to, aby dal do Moskvy své osobní mínění a vyslovil se, že prý mu nezáleží na tom, kdo tuto jeho zprávu do Moskvy ponese. Nabídnul Slovenské národní radě letadlo a to proto, aby mohlo legálně odstartovat. Tehdy měl letět generál Jurech, avšak plán se nepodařil. Poslanec Šmidke pak nám podrobně líčil komplikace spojené s odletem, z čehož bylo však nejdůležitější to, že se Slovenské národní radě dostala okružní cestou do rukou Čatlošova zpráva, posílaná do Moskvy. Když zjistili, že zpráva je autentická, odpověděli Čatlošovi prostřednictvím stotníka Staňka, že vojenskou akci, jak ji Čatloš chce provést, Slovenská národní rada přijímá, nepřijímá však politickou stránku jeho nabídky. SNR se pak usnesla, že do Moskvy poletí poslanec Šmidke a pplk. Ferjenčík, kteří s sebou vezmou Čatlošovu nabídku pro Moskvu. O politické stránce Čatlošovy nabídky pravil Šmidke, že to byla „absurdná politická naivita“, neboť Čatloš se obracel na Rudou armádu a nabízel jí generálskou diktaturu na Slovensku, již by on stál v čele a komunisté byli prostředníky mezi ním a Moskvou. Šmidke tehdy prohlásil, že by nebylo

Gottwald: Táže se, jakou pravomoc má delegace SR a jakou pravomoc má vládní delegát.
Uhlíř: Členové SR jsou politickými poradci vládního delegáta. Netvoří však politický kolektiv, ani náhražku SR. Nechtějí přenášeti působnost SR na osvobozené území. Vládní delegát má plnou odpovědnost a zastupuje všechny resorty, ne však vládu, které je plně odpověděn.

Gottwald: Jaký je program členů SR?

Uhlíř: Udržeti nyní i v budoucnu Národní frontu, vzájemně se dohodnout o postupu a vytvářet doma stmelení jednotné Národní fronty. V otázkách stranicko-politických, mluvím-li za sebe, nepovažujeme se za mluvčí našich politických lidí doma, poněvadž jejich stanovisko neznáme. Teprve po návratu domů naši lidé rozhodnou o politickém rozvrstvení.

Gottwald: Táže se, zda máme s sebou dekrety, které se týkají prvních opatření pro domov.

Uhlíř: Máme.

Laušman: Nepřebírejme větší odpovědnost, než je potřebí. Plnou odpovědnost má vládní delegát a my pověření, které dostal, neznáme.

Valo: O to tu nejde, jde tu o dekrety, které se projednaly a ještě projednávají ve SR a ve vládě a ty přivezl vládní delegát.

Uhlíř: Před odjezdem z Londýna jsem vyzvedl ve SR dvojmo dekrety už projednané i ty, které jsou v projednávání a odevzdal jsem je vládnímu delegátovi. Jedna část je na lodi, druhá je zde.

správné odmítat úplně Čatlošovu nabídku, máme-li na mysli stmelení všech protiněmeckých sil na Slovensku. Konstatoval ovšem, že by to byla jen „role murína“, kterou až splní, může jít. Toto stanovisko vůči Čatlošovu návrhu zaujala podle sdělení poslance Šmidkeho Slovenská národní rada.

V rozpravě, jež se o této věci rozvinula, sdělil poslanec Šmidke v podstatě ještě toto: 1. V Čatlošovu memorandu, které Šmidke přivezl do Moskvy, žádal Čatloš, aby Sověty jednaly přímo s ním a se slovenskou vládou; Šmidke nás ujišťoval, že to SNR rozhodně odmítá. 2. Delegace SNR odletěla ze Slovenska k sovětské vládě a prostřednictvím jejíjím a československého velvyslance měla se dostat do styku s československou vládou ...

... Poslanec Šmidke nám též sdělil, že Čatloš, když si k sobě zavolal stotníka Staňka kvůli odeslání memoranda do Moskvy, mu řekl, že o akci ví také Tiso.“ [ANS Praha, f. Státní rada Londýn, příloha k zápisu VIII. plenární schůze v 2. zasedání 4. období, 14. 12. 1944; viz též zápis o schůzi ze dne 27. 8. 1944 v nezařazeném materiálu VHA Praha.]

26. srpna 1944 sděloval z Londýna V. Nosek depeši Kl. Gottwaldovi do Moskvy obsah připravovaného návrhu dekretu o národních výborech a o připomínkách představitelů KSČ v Londýně k jeho osnově:

„... dekret má znít:

K návrhu vlády a po slyšení Státní rady ustanovují:

Čl. 1. Na území ČSR, které bude osvobozeno od nepřítele, buďtež ustaveny národní výbory místní, okresní a zemské v rozsahu dřívějších zastupitelských sborů ze spolehlivých občanů všech složek. V přechodném údobí národních výborů, jež jsou tlumočníky svobodné vůle lidu československého, zajišťují a uskutečňují demokratickou účast občanstva na moci zákonodárné, vládní a výkonné a na jejich kontrole, a to ve všech oborech politické a hospodářské správy. Národní výbory zejména spolupracují s vojenskou správou ve všem, čeho je třeba k aktivnímu boji proti nepříteli, a s vládou a jejími orgány ve všem, čeho je třeba k správě osvobozeného území. Bližší podrobnosti upraví vládní nařízení.

Čl. 2. Národní výbory vykonávají své funkce pod vedením vlády a jsou jí odpovědny.

Čl. 3. Z národních výborů vzejde prozatímní ústřední národní výbor. Podrobnosti budou stanoveny zvláštním ústavním dekretem.

Čl. 4. Přechodné údobí se začíná dnem, kdy některá část ČSR je osvobozena z nepřátelské moci, a končí se dnem ustavení řádně zvoleného Národního shromáždění.

Čl. 5. Tento dekret nabývá účinnosti dnem vyhlášení a provedou jej všichni členové vlády.

Poznamenáváme: Zasazovali jsme se o vyhlášení dekretu, který by podrobněji vytyčil směrnice pro činnost národních výborů všech stupňů. K článku 1 navrhovaného dekretu: Chceme trvat na přesné formulaci, že národní výbory jsou v přechodném období orgány moci a veřejné správy.

K článku 2: Navrhujeme doplnění, že národní výbory jsou orgány vlády a jsou odpovědny vládě a voličstvu.

K článku 3: Trváme na tom, aby Ústřední národní výbor měl jméno i funkci Prozatímního Národního shromáždění.“ [AMZV Praha. Depeše odeslané, 1944, čís. 1990, Mos. 185.]

Depeše V. Noska byla poté prodiskutována na společné konferenci tzv. levého bloku v Moskvě. Byl vy-

Gottwald: Přečetl na to depeši od V. Noska, kterou právě obdržel² a jež se týká právě projednáváního rámcového dekretu o národních výborech. Vyslovil přání, aby se o této věci ihned zahájila diskuse a abychom si společně tento návrh projednali a společně poslali odpověď SR. Za tím účelem navrhuje, aby se Noskův dopis rozmnožil, aby jej každý účastník schůze i vládní delegát a jeho náměstek dostal, aby si věc mohli promyslet. Zítra by mělo dojít k redakci našeho společného stanoviska. Návrh byl přijat jednomyslně.

Generální debatu o rámcovém návrhu dekretu o národních výborech zahájil dr. Kopecký.³ Nesouhlasil s textací odstavce 1. zejména s textem: „Zajišťují a uskutečňují demokratickou účast občanstva na moci zákonodárné, vládní a výkonné“. Tato textace mu nestačí, poněvadž nepřihlíží k ústavnímu zákonu, v němž je jasně stanoveno, že všechna moc pochází z lidu. Je protismyslné a nelogické, když dekrety se teprve zajišťuje účast na moci zákonodárné, neboť podle ústavy lid tuto moc má. Navrhoval by znění asi tohoto druhu: „Věrní čl. ústavě a jejímu znění, že veškerá moc pochází z lidu.“ K rozporům, které byly v Londýně o kompetenci N. V. a předsedů N. V. praví, že je vyloučeno, aby okresní náčelník, třebaš volený, měl všechnu pravomoc bez ohledu na N. V. Je proti tomu, aby byla obnovena moc okresního hejtmana, třebaš tak zvaně voleného, který by byl karabáčem nad nár. výborem okresním nebo zemským. Považuje za samozřejmé, že předsedové N. V. musí přenést část kompetence také na N. V., přidělit jim resorty, jako na př. školství, policii, vojenství atd. Nejenom okresní náčelník, nýbrž celý okresní národní výbor musí podléhati Zemskému národnímu výboru a vládě. Jestliže by předseda Okresního N. V. nebo výbor celý nerespektoval rozkazy vlády, pak má vláda právo suspendovat předsedu, případně celý nár. výbor a vypsati nové volby. Je proti tomu, aby se tvořil ústřední nár. výbor, neboť by mohlo vzniknout nebezpečí, že je to druhá vláda, proti legální vládě. Aby takovému výkladu dvojvládí se zabránilo, navrhuje, aby se užívalo jasné terminologie: Prozatímní národní shromáždění a nikoliv Ústřední národní výbor a aby bylo jasně řečeno, že toto národní shromáždění má pouze moc zákonodárnou a ne vládní a administrativní.

Shodně s ním hovořil J. Šverma, který poukázal na svůj článek, který vyjde v Čsl. listech.

F. Hála: Národní výbory takto připravované mají své oprávnění pouze tehdy, budou-li v ČSR pouze Češi, Slovinci a Podkarp. Ukrajinci, že by se však staly nebezpečím, kdyby taková široká demokracie se vztahovala na Němce a Maďary.

Gottwald, Kopecký i Šverma nato ihned důrazně prohlásili, že je to samozřejmé, že budeme slovanský stát, kde demokratická práva budou mít pouze Češi, Slovinci a Ukrajinci.

pracován návrh, který byl všemi v Moskvě přítomnými členy Státní rady schválen a jednomyslně doporučen ministerskému předsedovi Šrámkovi telegramem ministra Němce z 30. 8. 1944:

„V poradách, které jsem já a Viest měl s poradci a poslanci Vrbenským, Gottwaldem, Švermou a Šmidkem, jsme probrali návrh dekretu o národních výborech a dohodli jsme se jednomyslně na připomínkách, jež jsme nakonec vložili v novou formulaci, kterou Vám zasíláme jako naše připomínky. Doporučuji, abyste k tomuto výsledku našich porad při svém jednání přihlíželi:

„Vycházejí ze základní zásady platné ústavní listiny ČSR, že jediným zdrojem veškeré moci v republice je lid, ustanovují k návrhu vlády a po slyšení Státní rady, že svrchovaný lid na osvobozeném území republiky bude tuto moc v přechodném období vykonávat takto:

1. Na území ČSR, které bude osvobozeno od nepřítele, buďtež cestou voleb ustaveny národní výbory místní, okresní a zemské, jakožto prozatímní orgány veřejné správy ve všech jejich oborech. Jakožto orgány veřejné správy budou národní výbory podřízeny vládě.

2. Z národních výborů cestou voleb vzejde Prozatímní Národní shromáždění jakožto prozatímní orgán zákonodárný, jemuž bude odpovědná vláda.

3. Bližší podrobnosti o způsobu, jakým budou národní výbory a Prozatímní Národní shromáždění voleny a jak národní výbory budou tuto svou pravomoc vykonávat, stanoví vládní nařízení.

4. Přechodné období začíná se dnem, kdy některá část ČSR je osvobozena z nepřátelské moci, a končí se dnem ustavení řádně zvoleného Národního shromáždění.

5. Tento dekret nabývá účinnosti dnem vyhlášení a provedou jej všichni členové vlády.“ (Zd. Fierlinger, Ve službách ČSR, II. díl, str. 336—337.) Později byl tento návrh prezidentem a vládou přijat (viz dokument čís. 102).

³ Správně V. Kopecký.

ale nebudou je mít Němci a Maďari. V Opavě a Liberci i jinde může být toliko správa česká.

Laušman: My si to představujeme tak, že by v těchto oblastech byla správa česká, která by si přibrala jako poradní sbor protifašistické Němce.

Gottwald, Šverma i Kopecký tuto koncepci s protifašistickými rozhodně odmítají.

Uhlíř: konstatuje, že není jediného člověka v Londýně a běře posl. Valo i Laušmana za svědky, který by chtěl zavádět vrchnostenskou neomezenou pravomoc okr. hejtmanů. V Londýně bylo jasně konstatováno, že okresní i zemští náčelníci, volení národními výbory, musí bezpodmínečně pracovat ve shodě s nár. výb. Kdyby tito náčelníci ve shodě s N. V. nepracovali, vláda je suspenduje. Ovšem na druhé straně má vláda právo suspendovat takového náčelníka, který by nebyl poslušen vlády.

Laušman: Ovšem v Londýně si to představují tak, že v případě suspense náčelníka by vedl politický úřad nejstarší úředník politické správy, ale ne místopředseda N. V.

Uhlíř: Ano, ale jenom do volby nového předsedy okresního příp. zemského N. V.

Valo: Úplně souhlasí s tím, co řekl Uhlíř o stanovisku londýnských lidí k této věci. Dále pravil: Nemyslete si, že v Londýně jsou samí reakcionáři. Já bych rozdělil londýnské lidi ve vládě na dva druhy:

1. ti, kteří nikdy ve vládě nebyli a administrativě nerozumí. 2. Lichner na př. by tomu mohl rozumět, ale dohodnout se s ním je nemožné. Slávik nesporně administrativě rozumí, má tu nejlepší snahu a vůli, přízná chyby, které se v minulosti děly, i ty, které se staly za jeho ministrování, ale má obavy z radikálních reforem. Dr. Stránský, kolega Uhlířův, vidí všechno skepticky, takže ze stálé skepse nevychází. A našim v Londýně chybí pevná argumentace.

F. Hála: V tomto směru není to nic nového, neboť jsme měli již města s vlastním statutem, na Moravě jich bylo 7 a v Čechách 2. Mohu říci, že tato správa politická spojená se samosprávou se v minulosti osvědčila a v ČSR se osvědčila 2 města s vlastním statutem: Praha a Brno. Tento způsob administrativy politické a samosprávné uvede se v život na okresích i zemích. Komunisté moskevští s takovým řešením souhlasí.

Posl. Šmidke podal zprávu o situaci na Slovensku. 1. vrcholným orgánem je Národní rada a sice proto „Rada“, aby byla zachována kontinuita s Národní radou z r. 1918. 2. N. R. je 16členný sbor, v němž jsou zastoupeny tyto bývalé strany: agrární, komunistická, národnářská a lidácká. Strana Hlinkova jako zrádná strana byla vyloučena.

F. Hála: Generální debata o rámcovém návrhu dekretu o N. výborech je skončena a zítra se sejdeme v bytě min. Němce, kde projednáme za přítomnosti vládní delegáta a jeho náměstka tuto vládní osnovu.

Uhlíř se táže: Jsou v Národní radě zastoupeni také národní socialisté?

Šmidke: Pan prezident zakázal obnovovat na Slovensku stranu nár. soc. a v důsledku toho tato strana není v N. R.

Uhlíř: V jaké poměru jsou zastoupeny jednotlivé polit. strany v N. R.?

Šmidke: Jedna ku jedné. Osm z levice (kom. a soc. dem.) a osm z pravice (agrárníci, národnáři a lidáci), kromě toho jeden voják. Šmidke dále vysvětloval, jak si na Slovensku představují státní soužití: 1. vedle autonomie české (která by zahrnovala všechny české země) by byla autonomie slovenská a autonomie ukrajinská. Zatím co autonomie česká by měla povahu pouze administrativně politickou, měly by autonomie slovenská a ukrajinská kromě toho i povahu národně politickou. To znamená, že by Slovensko a Podkarpatská Ukrajina měly své autonomní vlády, české země však by byly spravovány jen centrální vládou. Autonomní vlády na Slovensku a Podk. Ukrajině by měly své předsedy a některé resorty, na př. zdravotnictví, školství, vnitřní obchod, kdežto min. věcí zahraničních, nár. obrany, financí by byly společné. Stát je třeba budovat na třech suverenních národech a uznati je. Po skončení této debaty se na návrh Gottwaldův rozpředl rozhovor o hospodářských otáz-

kách, kde F. Hála pravil, že je třeba dělat na dvě etapy: 1. Okamžitá opatření, aby se nezastavil provoz podniků. V této etapě bude třeba dosaditi správu do všech podniků a hospodářských statků německých, maďarských i zrádců. Dále bude třeba zajistiti suroviny, aby se provoz udržel a dělnictvo mohlo pracovat. 2. Ostatní problémy vyvlastňovací, pozemkové reformy, reforma průmyslová a otázky vlastnické je možno řešit až ve voleném Nár. shromáždění. S tímto programem všichni souhlasí.

Tím schůze o 2.30 odp. (začátek v 11 hod.) skončena.

Tento zápis společně s F. Hálou učinil F. Uhlíř.

AÚV KSC Praha. Průpis.

[42]

1944, 30. srpen. Moskva. — Záznam P. Drtiny o jeho rozhovoru s Kl. Gottwaldem o úpravě poměru v osvobozené republice. Komunistická strana odmítá Benešův návrh na obnovu reakční agrární strany.

Z á z n a m o rozhovoru posl. Gottwalda s Dr. Drtinou, který se konal dne 30. srpna 1944 v Moskvě;¹ v hotelu National v pokoji Dr. Drtiny.

Řekl jsem posl. Gottwaldovi, že pan president mu vzkazuje, že trvá stále na tom, co spolu a s ostatními přáteli moskevskými dohodli při návštěvě presidentově v Moskvě v prosinci 1943 a čeho výrazem v mnohém směru bylo poselství presidentovo Státní radě dne 3. února 1944. Gottwald může být ujištěn, že president také toto dohodnutí ve všem splní. Je ovšem škoda, že Gottwald nepřišel do Londýna, jak president si přál. Od jeho moskevské návštěvy uplynulo již hodně času, bude třeba ke konci [války] řadu věcí rozhodnout a bylo by dobře, kdyby bylo možno vše prohovoreti. Takto zůstávají leckteré pochybnosti.

Pan president je si vědom, že po válce pro nás a pro republiku se alespoň theoreticky otvírají tři možnosti:

1. návrat k republice první, předmnichovské,
2. sovětské republiky a
3. nová, lidová republika demokratická.

Pan president je pro eventualitu třetí, Gottwald ví dobře proč a pan president svůj program osobní vyložil již i veřejně v „Demokracii dnes a zítra“.² Když jsem se Gottwaldovi zmínil o eventualitě druhé, prudce reagoval, jak na tuto možnost pan president přišel. Nebylo o tom přece řeči a nepřichází to vůbec v úvahu. Opakoval jsem znovu, že pan president tuto eventualitu uváděl zřejmě theoreticky a že se mně zdá samozřejmé, že si každý politik takovouto možnost položit musí. Dále jsem řekl posl. Gottwaldovi, že by pan president rád znal jeho názor, jak si představují vnitropolitický život, co s politickými stranami, co s národní frontou, co jednotná strana socialistická, co Slovensko, co zahraniční politika, co s agrárníky? Gottwald opět reagoval, že o agrárnících s panem presidentem přece mluvil, že je to strana která selhala, v níž se soustředilo nejvíce naší reakce, měla největší sklony fašisující, paktovala s hitlerismem a henleinismem a prostě zradila. Nerozumí dobře tedy této otázce. Odpověděl jsem, že to je správné, ale že jsem rozuměl otázce pana presidenta tak, že jde o to, jak politicky organisovat zemědělský stav, který nám přece nezmezí, který zůstane, s nímž

¹ Na dokumentu připsáno: „Podle heslovitých poznámek zapsáno v Londýně dne 11. prosince 1944“.

² Kniha „Demokracie dnes a zítra“ obsahuje volné překlady theoretických přednášek, které měl Ed. Beneš na universitě v Chicagu od února do května 1939. Je zde mluveno zřejmě její VII. část, která se zabývá nutností přeměn a přebudování buržoazní liberální demokracie. Tato kapitola byla napsána v druhé polovině roku 1941.